

 VEDEZ

CASOPIS

za šolsko mladost.

Tečaj III.

V četrtek 4. maj, travna (aprila) 1850.

List 14.

Kazen krive prisege.

V Rudniku, nekem tergu na Serbskem, je prebival Tokatlič, mogočen Turek. Bil je sicer po rodu Serb, ali njegova hiša je bila od davna že vdana turskej veri. Ko se leta 1815 Serbi vzdignejo, da bi Turke iz dežele izgnali, Tokatlič ni hotel bežati, ampak vterdi svoj grad, in oroži tovarše, da bi se branil, dokler nebi turska vojska, ki je bila nad puntarje poslana, v Rudnik dospela in ga oprostila. Ali preden se nadja, privihra neki Lomo s trumo Serbov in napade grad. Hud hoj se vname. Serbi hočejo grad hitro vzeti, ker bi jih sicer turska vojska prenačiti znala, in ga naskakujejo neprestano; ali Turkom je šlo za glavo, in toraj se branijo na vso moč, in zmaga se noče nagnuti na nobeno stran. Toda Tokatlič, ko vidi prijatelje padati, in njihovo trumo od ure do ure manjšati se, razume kmalo, da mora naposled, ako pomoč ne dojde, omagati. Od prihoda turske vojske pa ni še bilo ne glasa, ne sledu, in obsedene prime groza, da bi Serbje, grad siloma vzešči, vse z mečem ne pokončali. Toraj ponudi Tokatlič vdati se, ako mu Lomo zagotovi, njegga in tovarše zdrave na Tursko prenesti. Lomo rad v pogoj dovoli. Tadaj vsuje Tokatlič na kruh soli,

ga poljubi in pošlje Lomu, da pri njem priseže, da bode v obljudi zvest, da prisegši, kakor on, kruh poljubi in nazaj pošlje v grad. (To je pri Turcih grozno huda prisega). Lomo vse stori. Zdaj zasedejo Turki konje, odprejo vrata in zapustijo grad, Serbi jih sprejmo, in poleg pogoja vkaže Lomo, da se spremijo na tursko zemljo. Tako jahajo čez Rudniška berda. Ali Lomo je že pred, prisegi ukljub, odbral ljudi, da se skrijejo pri poti, in, ko Tokatlijč z tovarši prijezdi, planejo nanj iz zasede. Ko tedaj dojdejo Turki tje, mahnejo Serbi iz nenade po njih in pobijejo vse razun jednega. Tokatlijč, smertno ranjen, sproži še svoj samokrès *), vbije jednega, ki mu je pot zaskočil in pade. Tadaj stopi ostali njegovih tovaršev, ki se je med Serbe vmešav otel, pred Loma, pa mu reče: Lomo, kaj tako čišlaš ti prisego? — Lomo se začne izgovarjati, da so to hajduki storili proti njega volji, da on tega ni kriv; timveč, da mu je samemu žal, pa da se zato ne bojí ničesar. — Dalje gredé v pogovoru potegne Turek izza pasa sreberne nože, pa jih da Lomu, rekoč: „Ná moje nože, Lomo! Ako tudi mene, kakor gospodarja mojega hajduki vmoré, naj saj moje nože pošten junak nosi. Če me pa prevedeš zdravega na Tursko, jih nôsi v spomin moje hvale! — Lomo seže po nože, ter jih vtika za pas; ali ti hip izmakne Turek samokres, razstrelí Lomu sredo čela, in zavihtiv se na konja svojega gospodarja oddirja skokoma. Serbski konjiki jo vderó za njim, pa ga ne dohité. Tako je pogumni junak srečno utekel osvetiši se za gospodarja, tovarše in — krivo prisego. —

Podgorški.

G a d.

(S podobo v dokladi 13. lista.)

Gad je huda, strupéna, po dva čevlja dolga kača. Glava je očitno širja od vrata. Zobje zdolne čeljusti so

*) Samokres namesto „pištola“.

majekini, drobni, ostri, v eni versti; na nebu pa ste dve versti enakih zob. V zgornjej čeljusti ima na vsaki strani po en votel strupni zob, poleg kterega včasih še eden stoji, za tim pa še en majhin, ali celo šestero takih, kteri porastejo in strupnega nadomestijo, ako se mu vlomi.

Navadnega gada nahajamo skoraj po vsih krajih srednje tople Evrope, po gorah in ravninah. Posebno pa si izbira take kraje, kjer je nizko germovje, kakšno staro deblo (steblo), kamenje v kupu, kamor solučni žarki sežejo, in kjer mišev *) ne zmanjuje, ktere lovi in požira. Stanuje po mišjih in kertovih luknjah, razpokah in duplah trohljivih debel, med drevesnimi koreninami in pečovjem.

Malokedaj se podá čez 40 stopinj od svojega stanišča; temuč leži blizo njega skoraj ves dan zvit kot svitek na solncu, in čaka tiho in verno kakšnega miša, martinčka, kerta, kakove ptičice, žabe ali druge živalice, ki jo nagloma vgrizne, s strupom vmori in požre. Miši in kerti morajo gadu posebno svoja prebivališča prepustiti; v zahvalo jih pa požre. Poleti, kedar solnce zlo pripeka, se skrrije rad v visoko travo ali germovje pod listje, sosebno kjer je veliko leskovine, ker je ondod veliko mišev. Toraj se je treba gada posebno po takih krajih varovati. Po solčnim zahodu zleze gad v svojo luknjo.

V jeseni se zarijejo gadje v podzemeljske luknje, ki so po šest čevljev globoke, kamor mraz ne seže. V teh ležijo vsi zdelani. O prav gorkih pozimskih dnevih prihajajo na dan, pa so leni. Poleti žive posamezni, v zimskem prebivališču pa jih najdeš dostikrat po 7, 10 in več skup.

Mlade ležejo žive, in sicer tako, da mladi pri tej priči kožico prederó in iz jajčica izlezejo, ko gadovka jajce izleže. Z rogovilastim jezikom, ki ga na podobi vidiš, ti ne more gad in nobena kača nič storiti. Z jezikom ki je mehak, le tiplje in sikaje šviga, kar je strašno viditi. Vgrizne samo z votlimi strupnimi zobmi, skozi ktere

*) Miš je kakor pot možkega in ženskega spola; v ilirskem narečju le možkega.

iz mehurčkov, ki so nad njimi, strup v rano spusti, da se s kervjo združi in človeka vsmeri. —

Tudi mlad gadiček te lahko nevarno vgrizne. Gad togoten tako sika, kot da bi človek žvižgal. Bose pa so, kakor nekteri kvasijo, da ima gad rudečo rožo na glavi, demant v glavi; in da mora človek vmreti, ako gad le iz daleč proti njemu pihne ali sikne. *J. Navratil.*

Peter Veliki.

Ze leta 1682 so Petra, ko je bil deseto leto izpolnil, za ruskega kralja izvolili; ali njegova kraljevanja lakomna sestra Zofija ga je pregnala in sklene, ga celo o-smertiti. On se v Preobrašenskoje selo verne, si pod Lefortom iz svojih verstnikov (mladenčev svoje starosti) polke ali regimente napravi in prisili Zofijo, se svetu odpovedati in v samostan (klošter) podati. Njegova prva je bila zdaj, razstrošene rusovske vojšake po vojaški vmetnosti druge cele Evrope vrediti. Temu pa so nasproti strelci, stražniki starih carov, ktere je bila že Zofija spodbola, da bi Petra vmorili. Nemirneji so od dne do dne. Rusovsko ni imelo ne brodarije, ne terštva. Peter je perve ruske ladije napravil, in sam je popotoval v Arhangel kraj belega morja in k brodarii naganjal. — Da bi pa namen dosegel, je moral loko ali ladjostajo na juternem, ali na črnem morju imeti. Tam so bivali Švedi, tukaj Turki. Samo vojska mu zamore cesarstvo pomnožiti. To je zastonj leta 1695 poskusil; leta 1696 pa se podverže mesto Azov ob Donu, in prva ruska ladija priplava po črnem morju. — Med tem se ponížani strelci zjedinijo, in nakanijo cara 2. svečana leta 1697 vmoriti. Ze so bili vsi, kteri so se bili proti Petru zarotili, združeni, svoj namen izpeljati, kar jih dva strelca izdata. Peter zapové pismeno vojaškemu častniku, ponoči ob enajstih stanovanje snidenih obstopiti in vse zasačiti. Mislil je pa, da mu je ob desetih zapovedal, in se ob poli enajstih pred hišo pripelje, kjer so bili zarotniki. Serčno

stopi z enim samim častnikom med nje, pije ž njimi, dokler eden nezvestnikov pomigne, ako še ni dôba. Zdaj skoči Peter, zagradi zapovednika zarotnikov, ga trešči na tla, in pri tej priči — ob enajstih ponoči — stopi naročena straža v hišo, in zarotniki so bili vjeti in odpeljani.

Peter, ki je med tem čedalje bolj previdil, da bi svoje dobre misli samo takrat izpeljati zamogel, ako bi divje Ruse z učenostjo in vednostimi druge Evrope soznanil, se napravi sam leta 1697 malega travna (aprila) na pot po Nemškem, Holandskem in Angležkem. Toda ni popotoval kot cesar. V Holandii je imel oblačilo revnega brodarskega tesarja, je vsa dela učenca opravljal, je tesal in koval, obiskoval vse delavnice pridnih rokodelcev, da bi se sam dela vadil. Njegova ponižnost ga je povsod priljubila in mala reč mu je bila, si ljudi pridobivati, ki so se na Rusko selili in tam rokodelstva in vednosti razširjali.

Posebno jih je veliko iz Angležkega pozval. Tudi potlej še na Ruskem je Peter pridno tesal, strugal (drakslal) in koval. Ko je enkrat 18 železnih palic nakoval, si je dal toliko izplačati, kar bi bil kakšen drugi delavec zaslužil, in si je za te denarje čevlje oskerbel, ktere je kasneje večkrat v družini pokazal. Še dan danes se vidi v Petrogradu, cesarskem sedežu in poglavitnem mestu na Ruskem, v posebni hiši čoln, kterega je cesar Peter Veliki samotež iztesal in sostavil.

(Konec sledi.)

Kratka slovnica slovenskega jezika.

Predgovor.

Menda ga ni jezika, da bi ga povsod popolnoma tako govorili, kakor ga pišejo. Po nekterih krajih na Nemškem govorijo: „Da kloani Bua is h'azt in d' Schul gonga.“ Pišejo pa: „Der kleine Bube ist jetzt in die Schule gegangen.“

Ravno tako govorijo priprosti Slovenci različnih kra-

jev: „Hori na hori aniha holoba vidim.“ — Člouk se more ulačt po svajti s terbuham za kruham,“ — A ste kpil tist dober vin in tistga lepga teleta?“ — „Tače mehče hrušče, tače dobre tefče so gospos jedl.“ — „Mina! a je kobiva kej piva? Ni piva, ne; mau je po vuž požvampvava pa šva.“ — Pišemo pa: Gori na gori enega goloba vidim. — Človek se mora vlačiti po svetu s trebuhom za kruhom. — Ali ste kupili tisto dobro vino in tisto lepo tele? — Take mehke hruške, take mehke tepke so gospod jedli (jeli). — Mina! ali je kobila kaj pila? Ni pila ne; malo je po luži požvamlala, pa šla. — In tako, kakor so lete besede tukaj pisane, v takih krajih, kjer je slovenščina naj manj popačena, zares tudi izrekujejo.

Če se ljudje že oponašajo zavoljo različnega govorenja (izrekovanja in zavijanja), kako smešno bi bilo še le, ko bi se tako pisalo, kakor se po posameznih vaseh govori. — Tako slovenski govoriti in pisati, kakor je naj bolj prav, pa nas uči slovenska slovnica (Sprachlehre) ali slovnica slovenskega jezika.

Neki učeni mož pravi: „Kdor svojega maternega jezika ne ljubi, ni vreden človek imenovan biti.“ In zares, kakšen je to človek, ki ne ljubi ali celo zaničuje tisti jezik, ktereга mile glase je prvič zaslišal iz sladkih ust maternih! Mislimo, da ga ni med slovenskimi mladenči, med slovenskimi deklicami ne enega takega, ne ene take, da se bodo tedaj svojega maternega jezika v taki podobi, v kakoršni se piše, z veseljem in ljubeznijo učili. Kdor bode znal tako slovenski, kot se piše, bo veliko laglje umel cesarske postave, ki že zdaj za slovenske dežele tudi v slovenskem jeziku izhajajo. Tudi bode naš jezik vprihodnje pri gosposkah več veljave imel, kot dosihmal. Cesarski služabniki za Slovence morajo po naj vikšem vkazu vsi slovenski jezik popolnoma umeti. Kdor ga tedaj ne bode dobro umel, ne bode zana-prej nobene cesarske službe pri nas dobil.

(Dalje sledi.)

Tretje pismo.

Minica piše svoji materi voščilo za god.

Premila moja mamica!

Vaš veseli god me spomni moje velike dolžnosti, se Vam za vse dobro in lepo prav ljubeznivo zahvaliti, in Vam naj večjo srečo voščiti. — Bog Vam daj ljubo zdravje, rajsko življenje in vsega, česar potrebujete. Neskončno Dobrotljivi naj Vam stokratno poverne, kar ste meni dobrega podelili in storili. Vedno vedno hočem moliti in milostljivega Očeta nad nami prositi, da bi Vam, ljuba mamica! srečo in vsega obilno podaril, kakoli bi Vaše blago serce poželedo. Jaz pa se bom zmeraj dobro učila in pridno obnašala, da bom, ko do zdaj, vedno

Vaša

*pokorna in hvalešna
Minica.*

V Ljubljani 4. malega travna 1850.

Zdravilo pijančevanja.

Marko je bil prav priden, marljiv in prijazen delavec, vse ga je rado imelo. Ali pil ga je rad, in pijan je razsajal kot divjak, bolj živini kot človeku spodoben. Enkrat najdejo pijanega Marka na cesti ležati. V hišo ga odnesejo in mu nogo, kakor da bi bila sterta, tako obvežejo, da se nič ne zavé. Ko se drugi dan zbudi, mu povejo od nesreče, ki se mu je pripetila, ino ker ga terdno obvezana noga tudi boli, rad verjame. Móre tedaj v postelji ostati ino vračitelj mu prepove, ne kapljice vina pokusiti. Še le čez 3 mesce mu pripusti vstati. Marko začne prav raho stopati, kar veliko skrivnega smeha napravi. Ali od tiste dobe ne pijančuje več, še mnogo let živi, ino je od vsih poštovan starček s sivimi lasmi.

Radoslav.

Računstvo.

Naglo soštevati. *) Kdor hoče naglo soštevati, ne sme 1) soštevaje besedice „in (und)“ nič rabiti, timveč brez nje številko k številki jemati; 2) mora več manjših števil kar na pogled v mislih skup vzeti in namesto vsake posebej kar njih znesek (šumo) prišteti; postavimo: ako stoje zaporedoma ena pod drugo tri trojke (3, 3, 3), se misli in prišteje soštevaje prec 9; ako ste ena pod drugo 4, 4, prec 8 i. t. d.

Kdor pa hoče tako soštevati, mora, kar se samo po sebi umé, dobro znati soštevanko (Eins und Eins), in se naglo soštevati pridno in dalj časa vaditi. Poznamo starega računskega vradnika, ki kar s persom memo velike rajde soštevnic (Posten) potegne, in že pod čerto znesek zapiše.

Smešnica.

Nekemu Gospodu po mestu gredočemu pade mošnja iz žepa. Ljudje za njim kričijo: „Gospod! gospod! peneze ste zgubili!“ — On se merzlo nazaj ogleda, in hladnokervno reče: „Ne peneze, ampak le mošnja sim zgubil — je prazna!“

L. H.

Slovensko-ilirski slovník.

<i>Buča</i> (zadnjič izostala), tik-	<i>Bula</i> , kverga, hërga.
va, misirača, bundeva.	<i>Bulast</i> , kvërgav, hërgav.
<i>Bučelnjak</i> , pčelinjak, uljnak.	<i>Bunka</i> , <i>bunkast</i> , kakor bula,
<i>Búdalast</i> , búdalast.	bulast.
<i>Búdalo</i> , budala.	<i>Burja</i> , bura.
<i>Budíti</i> , búditi.	<i>Burka</i> , <i>burke</i> , šala, ludoríá.
<i>Bukev</i> , bukva.	<i>Burkle</i> , brukljë.
<i>Bukvár</i> , knjigar.	<i>Bútará</i> , bútara, svežanj.
<i>Bukvárnica</i> , knjižnica.	<i>Butast</i> , glup.
<i>Bukvica</i> , bukvice.	<i>Butec</i> , glupan.
<i>Bukve</i> , knjiga, — e.	<i>Bútatí</i> , túrati.
<i>Bukvovëz</i> , knjigovëzác.	<i>Bútníti</i> , turnúti.

*) Šoštévati, addiren.